



УДК 323.2:35]:303(4:477)

МОНІТОРИНГ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КРАЇН ЦСЄ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В. С. Андрейчук,

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою, Національна академія державного управління при Президентові України

У статті розглянуто внутрішньополітичні процеси, що відбуваються в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) в період трансформації від моделі державного управління, властивій комуністичній системі, до моделі публічного адміністрування демократичної системи. Моніторинг та результати таких процесів на сьогодні дають змогу використовувати позитивні досягнення та мінімізувати негативні моменти в політичному житті України на шляху євроінтеграції. Особливу увагу зосереджено на виборах як невід'ємній складовій політичних процесів і трансформацій країн ЦСЄ. *Ключові слова:* моніторинг, внутрішньополітичні процеси, вибори, трансформації, країни ЦСЄ, публічне управління, реформа, досвід для України.

V. S. Andreychuk,

Graduate Student of Globalization, European Integration and National Security Management Chair, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

MONITORING OF INTERNAL POLITICAL PROCESSES IN THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF CEE COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The article examines the political processes in Central and Eastern Europe during the transformation of the governance model of the communist system to a model of public administration democratic system. The monitoring of processes and results to date allow to use the positive achievements and to minimize the negative points in the political life of Ukraine towards European integration. Particular attention was paid to the elections, as part of the political process and the transformation of CEE.

Key words: monitoring, internal processes, elections, transformation CEE countries, public administration reform, the experience of Ukraine.

В. С. Андрейчук,

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою, Національна академія державного управління при Президенті України

МОНІТОРИНГ ВНУТРИПОЛІТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В СИСТЕМЕ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ СТРАН ЦВЕ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены внутриполитические процессы, которые происходят в странах Центральной и Восточной Европы (ЦВЕ) в период трансформации от модели государственного управления, присущей коммунистической системе, к модели публичного администрирования демократической системы. Мониторинг и результаты таких процессов на сегодняшний день позволяют использовать положительные достижения и минимизировать негативные моменты в политической жизни Украины на пути евроинтеграции. Особое внимание сосредоточено на выборах как неотъемлемой составляющей политических процессов и трансформаций стран ЦВЕ.

Ключевые слова: мониторинг, внутриполитические процессы, выборы, трансформации, страны ЦВЕ, публичное управление, реформа, опыт для Украины.

Постановка проблеми. Внутрішньополітичні процеси, що відбулися в країнах Центральної і Східної Європи, створили передумови для інтеграції цих країн до Європейського Союзу (ЄС), тому вивчення їх досвіду є особливо цінним для України, зважаючи на рівень демократії в країнах ЦСЄ.

Так, згідно з даними американської організації "Freedom House", місця країн Центральної і Східної Європи за індексом рівня демократії за су-

марним показником розподілилися таким чином: Словенія, Чехія, Угорщина, Словаччина, Польща, Болгарія, Румунія, Хорватія, Сербія, Чорногорія, Албанія, Македонія, Боснія та Герцеговина, тобто лідирують країни, які першими вступили до ЄС, і країни Вишеградської четвірки [3, с. 74].

Отже, з огляду на важливість внутрішньополітичних процесів у країнах ЦСЄ, характер геополітичних змін у світі, підвищення ефективності системи державного управління національною

© Андрейчук В. С., 2016

безпекою України, розвиток політичної культури населення в умовах сьогодення особливого значення набуває комплексне дослідження цих процесів із використанням такого дієвого інструменту, як політичний моніторинг внутрішньополітичних процесів, у тому числі й виборчих.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед публікацій за визначеною проблематикою дослідження, що вийшли останніми роками в Україні, необхідно виділити, насамперед, праці С.Василенко, О.Віннічук, Є.Гайданки, Г.Гайтанжи, Р.Демчишака, а також О.Дулеби, Г.Месежнікова, Г.Перепелиці, Б.Райковського та ін. Зокрема, С.Василенко [2] висвітлює моніторинг окремих соціально-політичних процесів у Румунії; увага Г.Гайтанжи [5] була зосереджена на пріоритетах зовнішньої політики Уряду Словацької Республіки; О.Віннічук [3] проаналізувала основні аспекти вияву ризиків у процесі трансформації країн ЦСЄ; Є.Гайданка [4] дослідив внутрішньополітичні процеси Польщі, Угорщини, Словаччини та провів порівняльний аналіз моделей переходу цих країн до демократії; Р.Демчишак [8] розглянув особливості євроінтеграційного процесу Польщі; С.Плевак [11] – проблеми трансформації системи органів державної влади Республіки Польща.

Крім того, цікавою є публікація Г.Агафонові [1], яка висвітлює особливості ідеологічної ідентифікації політичних партій у країнах ЦСЄ. З огляду на контекст нашого дослідження необхідно також взяти до уваги наукові праці таких авторів, як А.Головченко [6], Р.Козенко [9], Є.Юрійчук [14], які розкрили окремі аспекти процесу демократизації в країнах ЦСЄ.

Однак, незважаючи на певні напрацювання вищезазначених авторів, внутрішньополітичні процеси в системі публічного управління потребують комплексного дослідження всіх країн ЦСЄ з урахуванням досвіду проведення моніторингу виборчих процесів у цих країнах з подальшою адаптацією до українських реалій з огляду на демократизацію виборчого процесу в Україні.

Отже, **мета статті** полягає в тому, щоб на підставі джерелознавчого аналізу щодо проведення моніторингу внутрішньополітичних процесів у системі публічного управління дослідити досвід країн ЦСЄ в цій сфері з метою розроблення для України стратегії змін внутрішньополітичних процесів, у тому числі й виборчих.

Виклад основних результатів дослідження та їх обґрунтування. Після краху комуністичного режиму країни Центральної та Східної Європи

стикнулися з необхідністю проведення фундаментальних змін у житті суспільства. Ці новаторські зміни передбачали:

- ліквідацію спадщини, яка дісталася від комуністичного минулого. Країни Центральної та Східної Європи пройшли через процес політичної й судової реабілітації, реституції власності та процедур перевірки (люстрації);

- формування політичної системи, заснованої на плюралізмі й демократії. Країни Центральної та Східної Європи запровадили ефективні механізми стримувань і противаг, верховенство закону, багатопартійну політичну систему, вільні та справедливі вибори тощо;

- створення функціональної системи захисту прав людини і прав меншин. Країни Центральної та Східної Європи стали членами Ради Європи на початку 1990-х рр., усі вони ратифікували Європейську конвенцію з прав людини;

- формування сучасного громадянського суспільства;

- упровадження принципів ринкової економіки (приватизацію державної власності, лібералізацію економічних відносин). У результаті реформ у всіх посткомуністичних країнах приватний сектор став домінуючим в економіці та у виробництві ВВП [13, с. 35–36].

Трансформаційні процеси політичного, економічного та соціально-культурного характеру, що розпочалися в посткомуністичних країнах Європи, стали в подальшому найважливішим етапом переходу до демократії у світі. У результаті в більшості країн Центрально-Східної Європи відбувся перехід від авторитарних політичних режимів до демократії, від адміністративно-командної до розвиненої ринкової економіки. Країни, яким вдалося завершити перехід до демократії, зуміли консолідувати суспільство, створити ефективний механізм функціонування розвиненого громадянського суспільства, увійти у світове демократичне співтовариство [4].

Трансформаційний шлях і розвиток поставтаритарних держав свідчать про те, що успіх або провал демократичного транзиту залежить не тільки від базових соціально-економічних та геополітичних умов, а й значною мірою від принципів поділу політичної влади й дизайну владних політичних інститутів [3, с. 72]. Принципово погоджуючись із цією тезою, варто додати, що в цьому процесі необхідно також урахувувати роль та значення політичної культури громадян.

Розглядаючи трансформацію країн ЦСЄ, спинимося на особливостях переходу країн до демократії. Зокрема, нами поділяється думка

О. Глухової, яка вважає, що особливості такого переходу полягають в одночасному розгортанні чотирьох різних процесів:

- будівництва національної держави;
- упровадження ринкової економіки, що здійснюється здебільшого політичними методами;
- демократизації політичної системи;
- формування громадянського суспільства [3, с. 72–73].

Демократичний транзит у Польщі, Угорщині та Словаччині відбувся згідно з трифазовою моделлю демократичного переходу, яка включає такі етапи: лібералізацію, демократизацію та консолідацію демократії. Усі три етапи проходили послідовно в усіх сферах суспільства, і кінцевим результатом перетворень став демократичний тип політичного режиму.

Однією з визначальних умов успішного демократичного транзиту Польщі, Угорщини та Словаччини був мирний характер переговорів між правлячими комуністичними силами (ПОРП, УСР, КПЧ) та опозиційними організаціями (“Солідарність”, СВД, ФІДЕС, ГПН). Як наслідок – комуністична влада була заміщена легальними засобами, шляхом проведення в подальшому вільних парламентських виборів [4].

Значний інтерес у контексті нашої теми становлять дослідження та моніторинг внутрішньополітичних процесів у Польщі – одній з десяти країн Європи, яка увійшла до складу Європейського Союзу в 2004 р. у результаті “п’ятого розширення ЄС”.

З погляду підготовки Польщі до членства в Європейському Союзі найважливіше значення мали реформи, що були проведені у сфері державного управління, а саме:

- децентралізація повноважень, відповідальності та засобів органів виконавчої влади, у результаті якої значна частина завдань вирішується трирівневою системою органів місцевого самоврядування (гміна, повіт, воєводство);
- реформа центральних органів виконавчої влади, що привела до ліквідації більшості галузевих міністерств та створення на їх місці функціональних міністерств. Ця реформа також змінила модель функціонування міністерств, які сконцентрували свою діяльність на функціях планування та стратегічного управління, опрацювання регулювань і здійснення моніторингу соціально-економічних процесів;
- створення низки інституцій процедурного характеру, які мають на меті підвищення якості функціонування державних органів та посилення публічного контролю за їх діяльністю [7].

З метою відповідності політичній складовій Копенгагенських критеріїв у 1989–2004 рр. у Польщі було реформовано низку суспільних інститутів країни. Це дало змогу побудувати їх діяльність на принципах прозорості, демократії, автономії та рівного доступу для всіх громадян. Тут слід відзначити модернізацію судової системи Польщі, яка привела до переходу польських суддів до функціонування згідно із загальноприйнятою в правовій сфері Європейського Союзу концепції *judicial capacity*, відповідно до якої дієздатність суддів, так само як судової системи в цілому, має спиратися на чотири взаємодоповнюючі засади: незалежності, професіоналізму, відповідальності, організаційної досконалості [7].

Найбільшим успіхом трансформаційного процесу в Польщі є децентралізація державного управління в поєднанні із сильними інститутами місцевого самоврядування, тобто територіальна реформа, яка є заключним етапом процесу трансформування органів державної влади в Польщі, що продовжувався дев’ять років. Результатом проведеної трансформації центральних і місцевих органів державної влади в Польщі стало створення держави нового типу, яка служить своїм громадянам і, спираючись на самоврядні інститути та громадянське суспільство, дає можливість формувати й контролювати органи державної влади [11].

Проте проблемними сферами в Польщі залишилися досить високий рівень корупції, короткотривале (не більше від одного-двох років) зниження рівня демократичності виборчої системи та свободи ЗМІ.

Для Угорської Республіки був характерним успішний перехід до демократії з найбільш суттєвими досягненнями у сферах незалежності судової системи і розбудови громадянського суспільства, демократичності виборчої системи та незначними проблемами, пов’язаними зі ступенем демократичності роботи державних органів управління, високим рівнем корупції і недостатньою свободою ЗМІ; у період 2010–2011 рр. у країні відбувся найбільш значний відхід від демократичних принципів у поставторитарну добу, особливо це стосується свободи ЗМІ та рівня корупції. Лібералізація в Угорщині відбувалася за умов відсутності в країні єдиної загальнонаціональної опозиції. Тому акцент демократичних перетворень було перенесено на діяльність політичних еліт. У результаті перемовин між консерваторами й реформаторами всередині УСР було прийнято низку політичних рішень, які справили визначальний вплив на демократизацію країни: закладення нормативної

бази багатопартійності, самоліквідація УСРП, призначення перших вільних парламентських виборів [4].

Трансформація Угорщини, що тривала протягом 1987–1990 рр., сильно відрізнялася від перетворень, які відбулися в інших країнах Центрально-Східної Європи. Більше того, трансформація Угорщини була історично безпрецедентною, оскільки не було ніяких революційних змін, а передавання влади відбулося шляхом переговорів. Крім того, на відміну від Сходу Німеччини й Румунії, в Угорщині не було зруйновано державну машину. І навіть не було її паралізовано, як це мало місце в Польщі й Чехословаччині. Завдяки демократичним виборам центральна влада поступилася владі партії, що перемогла. Політичні перетворення в Угорщині пройшли мирним шляхом; опозиції й владі вдалося уникнути політичного хаосу в державі, що сприяло забезпеченню економічного та соціального потенціалу країни [17].

Для Словацької Республіки були характерні найгірші показники демократичності суспільства порівняно з Польщею та Угорщиною. Найбільш проблемними на шляху до демократії були демократичний розвиток свободи ЗМІ, незалежність судової системи, високий рівень корупції; успіхи демократії були пов'язані зі становленням громадянського суспільства та демократичністю виборчого процесу. Лібералізація Словаччини відбувалася автономно від аналогічних процесів у Чехії, але в рамках єдиного федеративного комуністичного утворення – ЧСФР. Характер суспільних перетворень у Словаччині визначався міцною церковною католицькою опозицією та слабко організованою громадською опозицією. Зрештою, політична диференціація всередині правлячої КПЧ та активізація опозиційного ГПН призвели до подій “оксамитової революції”, кінцевим результатом якої стала відмова від “соціалістичного шляху розвитку” [4].

Усі три досліджувані країни на сучасному етапі належать до республік із переважаючим впливом парламенту на прийняття політичних рішень: Польща – парламентсько-президентська, Угорщина та Словаччина – парламентські республіки. Відправною точкою фази демократизації були перші вільні парламентські вибори. Остаточним результатом демократизації стали розвинені моделі місцевого самоврядування, тобто закріплення політичної демократії на місцях.

Загалом аналізуючи виборчі системи постсоціалістичних країн, необхідно вказати на те, що уникнути зловживань і протистояти фальсифікаціям під час виборів дає змогу модифіковане виборче

законодавство, яке практично в усіх державах неодноразово змінювалося, і, як зазначає Є.Юрійчук, майже скрізь – у напрямі демократизації виборчого процесу та відповідності міжнародним виборчим стандартам. Норми виборчого права все більше відповідають вимогам демократичних виборів, досить чітко сформульованим політологом Дж.Кірпатрік. На її думку, це – конкурентність, альтернативність, “лояльність опозиції” до фундаментальних основ демократії: законності, толерантності та дотримання процедури, періодичність, всенародність, остаточність [14, с. 82].

В Угорщині та Словаччині органи місцевого самоврядування формуються на основі всенародних виборів до місцевих органів влади. У Польщі частина місцевих органів влади призначається урядом, іншу частину обирають шляхом виборів до органів місцевого самоврядування [4].

Про демократизацію виборів свідчить також забезпечення прав національних меншин на представництво в парламентах та органах місцевого самоврядування. Зокрема, про це йдеться в польському, у словенському, хорватському, румунському законодавствах. Особливо необхідно відзначити вирішення національного питання під час виборів у Федерації Боснії та Герцеговини [14, с. 83].

Демократична еволюція політичної системи Польщі, Угорщини та Словаччини відбувалася за такими напрямками [4]:

а) прийняття демократичних змін до Конституції – унаслідок проведення круглих столів між комуністичною владою та опозицією були прийняті рішення стосовно подальшого демократичного розвитку, які закріпилися в основних нормативно-законодавчих документах країн;

б) демократизація виборчої системи та розвиток інституту парламентаризму – практично одночасно в посткомуністичних країнах було проведено перші вільні парламентські вибори, які заклали міцну політичну основу для подальшої демократизації політичної системи;

в) становлення та розвиток ефективної багатопартійної системи – у результаті трансформації політико-партійного сегмента на початковому етапі в усіх трьох країнах установилася атомізована багатопартійна система, що призвело до нестабільності урядових коаліцій. На початкових стадіях політичної трансформації в цих країнах виникли сотні політичних партій, суспільно-політичних організацій та рухів. Наприклад, у Польщі у виборах до парламенту в 1991 р. взяли участь 111 політичних блоків і об'єднань, 24 з яких пройшли в сейм і сформували 18 депу-

татських фракцій. Запровадження пропорційної виборчої системи, зважені виборчі закони, більш жорсткі правила реєстрації політичних партій привели до їх стабілізації й укрупнення. Сьогодні в більшості країн ЦСЄ політично впливовими є 10–15 партій. При цьому вже виокремилися провідні партії такого спрямування: ліберальні (наприклад Союз свободи в Польщі), соціал-демократичні (Соціал-демократія Республіки Польща, Партія соціальної демократії в Румунії), аграрні (Сільська партія в Польщі) і християнсько-демократичні (Християн-демократична партія Польщі) [12];

г) становлення демократичного типу інституту президентства – у Польщі, Угорщині та Словаччині в політичній системі домінують національні парламенти. Президент наділений вагомими виконавчими повноваженнями в Польщі, частково – у Словаччині й практично виконує представницькі функції в Угорщині;

д) розвиток місцевого самоврядування: у всіх трьох країнах встановилася демократична модель місцевого самоврядування, яка надає місцевим громадам юридичний статус та широкі повноваження для розв'язання місцевих соціально-економічних проблем.

Серед країн ЦСЄ вагоме місце посідає Румунія, яка після падіння комуністичного режиму Чаушеску приєдналася до тих із них, які обрали курс на європейську інтеграцію. На відміну від інших країн ЦСЄ, Румунія мала певний досвід співпраці з Європейським Союзом, набутий у 60–80 рр. минулого століття, адже це єдина з держав ЦСЄ, яка налагодила дипломатичні відносини з ЄС. Проте європейський вибір країни не сприяв негайному виробленню та реалізації адекватної послідовної політики. Румунія, як і Болгарія, вступили до ЄС у 2007 р. (“шосте розширення ЄС”).

З огляду на це становить інтерес дослідження внутрішньополітичних процесів, які відбуваються в цій країні, що визначаються об'єктивним характером геополітичних змін. Ці процеси привели до кардинальної зміни політичного режиму, глибокої трансформації політичних інститутів та суспільства, поступового становлення громадянського суспільства, залучення до європейських інституцій і тіснішої співпраці з європейською спільнотою. Актуальність проблеми політичної трансформації, розвитку європейських процесів, геополітики Румунії підтверджує і реальна політична практика. Слід зазначити, що хоча політична трансформація сприяла демократичному розвитку країни, але залишалося багато нерозв'язаних проблем, які стосуються полі-

тичної активності населення, питань боротьби з корупцією, реформування судової системи, розвитку громадянського суспільства. Результати дослідження свідчать, що серед 14 країн, що розглядалися, Румунія посіла 7-ме місце, тобто вона розмістилася посередині. Це означає, що рівень демократизації та розвитку правової держави в Румунії був недостатнім [2].

Крім того, у Румунії, де колишні комуністи завжди були в стані gaget, питання люстрації та переслідування за злочини, вчинені за комуністичного правління, додали до вже існуючого стану суттєвої політичної поляризації [16].

Трансформація Румунії як нової незалежної європейської держави відбувалася складно та динамічно. Було реформовано політичну і партійну систему, в основному завершено ринкові реформи. Румунія вступила в європейські інституції, до ЄС і НАТО. На вступ Румунії до Європейського Союзу значний вплив справляли політичний та геополітичний чинники, а не реальний стан соціально-економічного розвитку країни. Проте органам влади доводиться вирішувати складні економічні, соціальні завдання в сучасних умовах та розв'язувати проблеми, що пов'язані з демографічними процесами, скороченням державних витрат, прискоренням адаптації законодавства країни до політико-правового і економічного простору ЄС, певні економічні та соціальні проблеми, притаманні країнам, які нещодавно були прийняті до Європейського Союзу, такі, як високий рівень безробіття, уповільнення соціально-економічного розвитку спільноти. Разом із тим європейська інтеграція є важливим фактором як інституційних, так і політичних змін у суспільстві [2].

Нами поділяється точка зору Г.Перепелиці, який, зокрема, зазначає, що порівняльний аналіз трансформаційних процесів у країнах Центральної та Східної Європи переконливо свідчить про наявність розбіжностей між цими процесами, поряд із певною їх схожістю. Поряд денний соціальних змін в Україні є набагато складнішим, ніж у країнах ЦСЄ, де процес установа демократії зумовлювався насамперед зовнішнім чинником. Модель, якої потребує Україна, має враховувати історичну, ментальну й геополітичну специфіку. Таким чином, перед Україною постають такі першочергові історичні завдання: “десовєтизація”, деколонізація, дерусифікація, демократизація, деолігархізація, європеїзація та формування потужної інтелектуальної опозиції, досягнення консенсусу еліт щодо моделі майбутнього України та розробка чіткої стратегії суспільних змін [13, с. 136, 137].

Висновки. Проведення джерелознавчого аналізу щодо моніторингу внутрішньополітичних процесів у системі публічного управління в країнах ЦСЄ дало змогу встановити, що в кожній із цих країн склалися специфічні передумови, що передували системній демократичній трансформації, які, насамперед, пов'язані з національними історичними традиціями, ступенем згуртованості опозиційних організацій та легітимності комуністичної влади. Необхідно також констатувати, що в процесі демократичної трансформації країн ЦСЄ прослідковуються й спільні особливості.

Не применшуючи значення позитивного досвіду внутрішньополітичних процесів у країнах Центральної та Східної Європи, які сприяли успішній інтеграції цих країн до ЄС, водночас слід зазначити, що Україна потребує власного розвитку та модернізації таких процесів. Слепе копіювання західних моделей розвитку внутрішньополітичних процесів тільки зашкодить нашій державі, оскільки Україна має свою специфіку.

Отже, адаптувати зарубіжний досвід з метою розроблення для України стратегії змін внутрішньополітичних процесів, у тому числі й виборчих, з огляду на сучасні умови розбудови держави доцільно, на нашу думку, за такими основними напрямками:

- децентралізація повноважень органів виконавчої влади;
- становлення демократичного типу інституту президентства;

- демократизація виборчої системи;
- створення функціональної системи захисту прав людини;
- формування сучасного громадянського суспільства;
- установлення довіри народу до уряду і парламенту;
- європеїзація та формування дієвої інтелектуальної опозиції;
- підвищення якості функціонування органів державної влади й органів місцевого самоврядування та посилення публічного контролю за їх діяльністю;
- досягнення консенсусу еліт щодо моделі розвитку України.

При цьому необхідно використовувати такі види моніторингу, як: динамічний, конкурентний, порівняльний, комплексний, базовий, проблемний, що дасть можливість скласти цілісну картину стратегії змін внутрішньополітичних процесів в Україні.

Перспективи подальших досліджень. Предметним полем наукових розвідок у контексті зазначеної проблематики в подальшому може стати дослідження структури моніторингу виборчих процесів та виявлення проблемних питань щодо проведення аналізу, прогнозування розвитку та моделювання цих процесів. Крім того, потребує дослідження управління виборчим процесом в Україні на шляху демократизації виборчої системи.

Список використаних джерел

1. Агафонова Г. С. Особливості ідеологічної ідентифікації політичних партій у країнах Центральної та Східної Європи [Електронний ресурс] / Г. С. Агафонова // Політолог. зап. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_25.
2. Василенко С. Моніторинг деяких соціально-політичних процесів в Румунській Республіці / С. Василенко // Наук. вісн. Одес. нац. екон. ун-ту. Серія : Економіка, політологія, історія. – 2014. – № 3. – С. 184–190.
3. Віннічук О. Політичні ризики трансформаційних процесів у країнах “нової демократії” (ЦСЄ) / Ольга Віннічук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип. 25. – С. 71–76.
4. Гайданка Є. І. Порівняльний аналіз моделей переходу до демократії країн Центрально-Східної Європи (на прикладі Польщі, Угорщини та Словаччини) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Гайданка Євгеній Іванович. – Ужгород, 2011. – 203 с.
5. Гайтанжи Г. В. Пріоритети зовнішньої політики Уряду Словацької Республіки: роль та місце України [Електронний ресурс] / Г. В. Гайтанжи. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1389>.

References

1. Ahafonova, H. S. (2011), “Features of ideological identification of political parties in Central and Eastern Europe”, *Politolohichni zapysky* [Online], vol. 4, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_25.
2. Vasylenko, S. (2014), *Monitorynh deiakykh sotsial'no-politychnykh protsesiv v Rumun'skij Respublitsi* [Monitoring of some socio-political processes in the Romanian Republic], *Naukovyj visnyk, Odes. nats. ekon. un-tu. Seriya : Ekonomika, politolohiia, istoriia*, vol. 3, p. 184–190.
3. Vinnichuk, O. (2013), *Politychni ryzyky transformatsijnykh protsesiv u krainakh “novoi demokratii” (TsSYe)* [Political risks of transformation processes in the countries of “new democracy” (CEE)], *Ukrains'ka natsional'na ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, vol. 25. – p. 71–76.
4. Hajdanka, Ye. I. (2011), “Comparative analysis of models of democratic transition of Central and Eastern Europe (for example, Poland, Hungary and Slovakia)”, Abstract of Ph.D. Dissertation, *Politychni instytuty ta protsesy, Uzhhorod's'kyj natsional'nyj universytet, Uzhhorod, Ukraine*.
5. Haytanzhy H. V. *Priorytety zovnishn'oi polityky Uriadu Slovats'koi Respubliky: rol' ta mistse Ukrainy* [The priorities of foreign policy of the Government of the Slovak Republic: The role and place of Ukraine], available at: <http://vuv.niss.gov.ua/artitsles/1389/>.

6. Головченко А. В. Трансформації політичних партій і рухів в країнах Центрально-Східної Європи / А. В. Головченко // Актуал. проблеми політики. – 2014. – Вип. 52. – С. 235–243.
7. Гонціяж Я. Державне управління в контексті європейської інтеграції / Я. Гонціяж. – Київ : Лабораторія законодав. ініціатив, 2015. – 16 с.
8. Демчишак Р. Особливості євроінтеграційного процесу Польщі: внутрішньополітичний та зовнішньополітичний виміри / Р. Демчишак // Вісн. нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Гуманітарні візії”. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2015. – Т. 1. – № 2 (2015). – С. 13–18.
9. Козенко Р. В. Політична модернізація країн Центральної і Східної Європи: порівняльна характеристика [Електронний ресурс] / Р. В. Козенко // Теорія та практика державного управління. – 2008. – Вип. 4. – С. 402–407. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2008_4_63.
10. Лендъел М. О. Європеїзація політичного процесу в країнах Центральної та Східної Європи як чинник здійснення децентралізаційної реформи / М. О. Лендъел // Наук. зап. – 2008. – Т. 82: Політичні науки. – С. 44–49.
11. Плевак С. М. Теоретичні засади проблеми трансформації системи органів державної влади Республіки Польща / С. М. Плевак // Наук. пр. Серія “Державне управління”. – 2014. – Вип. 223. – Т. 235. – С. 82–87.
12. Сало І. С. Політична система України в контексті досвіду демократичного будівництва в країнах ЦЄ та Балтії / І. С. Сало // Стратег. панорама. – 2003. – № 2.
13. Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г. М. Перепелиці. – Київ : Видавн. дім “Стилос”, 2013. – 302 с.
14. Юрійчук Є. Виборчі процеси в постсоціалістичних державах: шляхи демократизації / Євгенія Юрійчук // Вісн. Центр. виборчої коміс. – 2016. – № 4 (16). – С. 81–86.
15. JIRI S. MELICH Breaking the Postcommunist Liminality: The Transformation Process in Eastern Europe Democratizatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization December. – 2005. – No 13(1). – P. 117–140.
16. Helga A. Welsh Dealing with the Communist past: Central and East European Experiences after Europe-Asia Studies. – 1990. – Vol. 48. – No. 3 (May, 1996). – P. 413–428.
17. William & Mary Transition to Democracy in Central and Eastern Europe: Experiences of a Model Country – Hungary, Bill of Rights Journal. – 1992. – Vol. 1. – Issue 2 Article 6. – P. 245-265. – Antal Visegrády <http://scholarship.law.wm.edu/wmborj/>.
6. Holovchenko, A. V. (2014), Transformatsii politychnykh partii i rukhiv v krainakh Tsentral'no-Skhidnoi Yevropy Transformatsii politychnykh partii i rukhiv v krainakh Tsentral'no-Skhidnoi Yevropy], *Aktual'ni problemy polityky* [Recent policy issues], vol. 52, p. 235–243/.
7. Hontsiiazh, Ya. (2015) Derzhavne upravlinnia v konteksti ievropejs'koi intehratsii [Public administration in the context of European integration], Kyiv, Ukraine.
8. Demchysyak, R. (2015), Osoblyvosti ievrointehratsijnogo protsesu Pol'schi: vnutrishn'opolitychnyj ta zovnishn'opolitychnyj vymiry [Features of European integration Poland: internal political and foreign policy dimension], *Visnyk natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*, Seriiia "Humanitarni vizii" [Visnyk natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika", Series «Humanities vision”], vol. 1, no 2, p. 13–18
9. Kozenko, R. V. (2008) Politychna modernizatsiia krain Tsentral'noi i Skhidnoi Yevropy: porivnial'na kharakterystyka [Political modernization in Central and Eastern Europe: comparative description], *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 4, p. 402–407, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2008_4_63.
10. Lend'el, M. O. Yevropeizatsiia politychnoho protsesu v krainakh Tsentral'noi ta Skhidnoi Yevropy iak chynnyk zdijsnennia detsentralizatsijnioi reform [Europeanization of the political process in Central and Eastern Europe as a factor in the implementation of decentralization reforms], *Naukovi zapysky* [Proceedings], vol. 82, *Politychni nauky*, p. 44–49.
11. Plevak, S. M. (2014) Teoretychni zasady problemy transformatsii systemy orhaniv derzhavnoi vlady Respubliky Pol'scha [The theoretical basis of the problem of transformation of the system of government of the Republic of Poland], *Naukovi pratsi, Seriiia "Derzhavne upravlinnia"* [Proceedings, A series of “Public Administration”], vol. 235, p. 82–87.
12. Salo, I. S. (2003), Politychna systema Ukrainy v konteksti dosvidu demokratychnoho budivnytstva v krainakh TsSYe ta Baltii [The political system of Ukraine in the context of the experience of democratic construction in CEE and Baltic States] *Stratehichna panorama* [Strategic view], vol. 2.
13. Transformatsijni protsesy u krainakh Vyshehrads'koi hrupy ta Ukraini: porivnial'nyj analiz [Transformation processes in the Visegrad countries and Ukraine: a comparative analysis], (2013), Kyiv, Stylos, Ukraine.
14. Yuriychuk, Ye. (2016), Vyborchi protsesy v postsotsialistychnykh derzhavakh: shliakhy demokratyzatsii [The electoral processes in post-socialist countries: democratic ways], *Visnyk Tsentral'noi vyborchoi komisii* [Bulletin of Central vyborchoi Commission], no 4 (16), p. 81–86.
15. Jiri S. Melich (2005), Breaking the Postcommunist Liminality: The Transformation Process in Eastern Europe Democratizatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization December no13(1), p. 117-140.
16. Helga A. Welsh (1990), Dealing with the Communist past: Central and East European Experiences after Europe-Asia Studies, Vol. 48, no 3 (May, 1996), p. 413-428.
17. William & Mary Transition to Democracy in Central and Eastern Europe: Experiences of a Model Country – Hungary, Bill of Rights Journal 1992. Vol. 1, Issue 2 Article 6, p/245-265 Antal Visegrády <http://scholarship.law.wm.edu/wmborj/>.